

Nr 27

Bevillningsutskottets betänkande med anledning av motioner om rätt till skattefri avsättning av medel för omskolning av personal m. m.

(2:a avd.)

Bevillningsutskottet upptar till behandling i ett sammanhang följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 122 av herr *Nyman m. fl.* samt II: 166 av herrar *Enskog* och *Nyberg*, i vilka hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär en snabb utredning av möjligheterna att låta företag skattefritt avsätta medel till särskilda fonder för personalens omskolning, omplacering och friställning;

2) de likalydande motionerna I: 376 (jfr I: 330) av herr *Holmberg m. fl.* och II: 467 av herr *Bohman m. fl.*, i vilka hemställts, att Kungl. Maj:t måtte förelägga 1968 års höstriksdag förslag om sådana ändringar i skatteförfattningarna, att företag erhåller rätt att till särskilda omställnings- och utbildningsfonder skattefritt avsätta medel, avsedda att tas i anspråk i samband med förutsedda eller pågående strukturförändringar i företagen, särskilt i lägen då dessa förutsätts leda till friställning av arbetskraft.

Gällande bestämmelser

I praxis medges i inkomstkällan rörelse inte avdrag för avsättning av medel till fond för omskolnings- eller utbildningsverksamhet. Inte heller kan enskild arbetstagare i inkomstkällan tjänst erhålla avdrag för kostnader för omskolning eller utbildning i annat fall än då omskolningen eller utbildningen skett i och för tjänsten. Kostnaden för omskolningen eller utbildningen måste således framstå som en nödvändig kostnad för tjänstens fullgörande.

Omskolningen har länge använts som ett arbetsmarknadspolitiskt instrument. En mer betydande omfattning fick dock omskolningsverksamheten först i samband med konjunkturedgången åren 1957—1959. Sedan dess har verksamheten starkt expanderat. Budgetåret 1957/58 utgjorde statens utgifter för ändamålet ca 11 milj. kr. Budgetåret 1959/60 hade de stigit till 52 milj. kr. och de beräknas för budgetåret 1968/69 uppgå till 350 milj. kr., vilket innebär en ökning i förhållande till närmast föregående budgetår med ca 140 milj. kr.

Bihang till riksdagens protokoll 1968. 7 saml. Nr 27

Genom beslut av 1966 års riksdag vidgades förutsättningarna för stöd till omskolning. Tidigare var dessa i hög grad präglade av den grundläggande sociala målsättningen. Det primära syftet med omskolningen var sålunda att ge arbetslösa och svårplacerade möjlighet till en ny placering på arbetsmarknaden. Ett villkor för att få utbildningsbidrag var att den utbildnings-sökande var arbetslös eller löpte risk att bli arbetslös eller att det var svårt att placera honom i arbete. 1966 års riksdagsbeslut innebär, att begreppet »risk för arbetslöshet» bör ges en generös tolkning. Syftet med denna vidsträckta tillämpning av begreppet är att den enskilde skall kunna beredas möjlighet till omskolning inte bara när sysselsättningsvårigheter är nära förestående utan också när en bedömning på längre sikt av sysselsättnings-utsikterna klart ger vid handen att övergång till annat yrke är nödvändig.

Den utvidgning av den arbetsmarknadsinriktade vuxenutbildningen som beslöts vid 1966 års riksdag har genom beslut av 1967 års riksdag kompletterats med förstärkningar av resurserna för folkbildningen och med lokal- och riksrekryterande vuxenutbildning. Statens utgifter för vuxenutbildningen beräknas för budgetåret 1968/69 uppgå till drygt 192 milj. kr.

Även andra medel står till förfogande för att arbetsmarknadspolitiken skall kunna bedrivas så effektivt som möjligt. Förutom planeringsverksamhet förekommer arbetsförmedlingsservice, omfattande bl. a. information om läget på arbetsmarknaden och väntade förändringar samt om lediga anställningar och tillgänglig arbetskraft. När så behövs ges information i förening med yrkesvägledning och med ekonomiska bidrag till yrkesutbildning och flyttning. Familjeförsörjare, som får arbete på annan ort men inte omedelbart får familjebostad där, kan under viss tid erhålla bidrag till familjens uppehälle. Till arbetslösa från orter och områden med särskilt hög arbetslöshet kan utgå ett s. k. utrustningsbidrag. Inom arbetsmarknadspolitikens ram kan också i viss omfattning bostäder anskaffas åt arbetslösa som flyttar till en ny arbetsort. Personer som är bosatta i områden med särskilt hög arbetslöshet och som äger fastighet kan — om de vill ta arbete på annan ort — få både ekonomisk och annan hjälp för att avveckla sitt fastighetsinnehav.

I lägen med otillräcklig tillgång på arbete inom vissa arbetsområden kan näringslivet stimuleras till ökade investeringar i byggnader och anläggningar genom att företagen medges att ta i anspråk medel ur investeringsfonderna.

Genom olika former av beredskapsarbeten — i statlig eller kommunal regi — kan säsongarbetslöshet motverkas och såväl personer bosatta i områden med brist på arbetstillfällen som handikappade och andra med individuella arbetshinder beredas arbete.

Nämnas bör även att enskilda vid arbetslöshet kan få ersättning genom erkända arbetslöshetskassor eller i form av kommunala kontantunderstöd. Dessa ersättningsformer syftar inte till att ge kompensation för inkomstbort-

fall under längre tid. De lämnas f. n. endast temporärt i avvaktan på att ny anställning skall kunna erhållas.

I proposition 1968:29 framläggs på grundval av betänkandet »Stödformer för arbetslösa äldre arbetstagare» (SOU 1967:62) förslag till särskilt kontant stöd åt arbetslösa i åldern 60—66 år och till förbättringar av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Förslagen avser temporära åtgärder i avvaktan på resultatet av den pågående KSA-utredningen. — För arbetslöshetsförsäkrade i nämnda åldrar förlängs ersättningstiden i de erkända arbetslöshetskassorna med 300 dagar. Arbetslösa i åldern 60—66 år, som har fått stöd genom arbetslöshetsförsäkringen under längsta möjliga tid, föreslås erhålla skattepliktigt omställningsbidrag med 800 kr. i månaden. Arbetslösa i samma ålder, vilka inte har tillhört arbetslöshetsförsäkringen, får omställningsbidrag efter en väntetid av två månader från arbetslöshetens början. Bidraget utgår till både den som varit anställd och den som varit egen företagare, under förutsättning att han har haft sådan förvärvsverksamhet i 24 månader under treårsperioden närmast före arbetslöshetens början. Den som äger förmögenhet över 100 000 kr. blir inte berättigad till bidrag. Efter särskild dispens skall stöd kunna ges också den som har fyllt 55 men inte 60 år om hans arbetslöshet är en direkt följd av strukturförändring av näringslivet i orten eller, för företagare, i branschen.

Frågans tidigare behandling

Ett motionsyrkande om rätt för företag att skattefritt avsätta medel till särskilda omskolnings- och utbildningsfonder prövades av förra årets riksdag men avvisades på förslag av bevillningsutskottet (bet. nr 48). Utskottet hänvisade därvid bl. a. till att utbildning i form av omskolning och fortbildning ingick som en betydelsefull del i de riktlinjer för den framtida arbetsmarknadspolitiken som antogs av 1966 års riksdag och till det förslag om utvidgning av den arbetsmarknadsinriktade vuxenutbildningen som framlagts i den av riksdagen numera antagna propositionen 1967:85.

Motionerna

Motionärerna i *motionerna I:122* och *II:166* framhåller att hela den svenska företagsvärlden liksom statliga och kommunala verk och inrättningar i dag strävar efter att genom rationaliseringsåtgärder nå fram till ett minskat behov av arbetskraft och därmed sänka kostnaderna. På produktionsidan har man nått längst. Nu är det kontorens tur. Detta har i samband med de senaste årens konjunktursvacka drabbat många enskilda anställda och speciellt äldre och yngre arbetstagare.

I Sverige finns i dag ca 1,3 milj. tjänstemän, fördelade inom statlig, kommunal och enskild administration. Den snabba tillväxten av tjänstemanna-

kåren — som 1970 beräknas uppgå till 1,5 milj. anställda — har gjort att arbetsgivarna alltmer börjat se på möjligheterna att rationalisera kontorsarbetet. Detta aktualiserades i följd av en programgrupp för administrativ rationalisering i nära samarbete med IVA:s rationaliseringsavdelning. Utredningen pekade på att våra kontor kommer att kosta ca 30 miljarder kronor år 1970.

Arbetet på kontor har genom introduktion av nya administrativa tekniker och hjälpmedel som datamaskiner, effektivare kontorsmaskiner av olika slag, bättre planerade arbetslokaler och nya analysmetoder förändrats och effektiviserats. Dessa explosionsartat utvecklade möjligheter har förändrat tjänstemannapersonalens arbetsförhållanden och arbetsuppgifter och starkt medverkat till att också minska personalbehovet.

Som ett exempel från statlig verksamhet kan nämnas, att vid postbanken berör dess rationaliseringsprogram ca 1 000 anställda, företrädesvis kvinnor, av vilka de som stannar kvar beredes annat arbete.

Den pågående strukturomvandlingen inom näringslivet samt den konjunktursvacka som Sverige upplevt de senaste åren har jämte de tekniska hjälpmedlen påskyndat rationaliseringen av det administrativa arbetet. En större grupp tjänstemän har därvid omplacerats, omskolats och friställts. Detta har skapat problem i synnerhet för äldre och yngre. För närvarande räknar man med att ca 5 000 tjänstemän är utan arbete och därtill kommer de som är under viss utbildning eller omskolning i AMS:s regi. Ungdom som nyutexaminerats i våras från tekniska skolor och handelsskolor har mött en mycket kärv arbetsmarknad och går utan sysselsättning eller under fortbildning. Företagen har stora svårigheter att ta emot dessa ungdomar ens som praktikanter. Många företag har inte vidtagit åtgärder för att direkt friställa sina anställda men försöker genom omplacering bereda dem sysselsättning. Därvid möter många problem. Vederbörande har t. ex. kommit upp i ålder och lön och kan därför inte acceptera de arbetsuppgifter som erbjuds och som kanske en yngre tjänsteman sköter med betydligt lägre lön.

För många företag skulle det vara värdefullt om möjlighet erbjöds att skattefritt avsätta medel till särskilda fonder, vilka vid behov kunde få användas att hjälpa sådana anställda, såväl tjänstemän som arbetare, som måste omställas eller i sämsta fall friställas. Detta skulle bland de anställda skapa en större trygghet och för företagsledningen ge ökade möjligheter att behålla personalen, särskilt den äldre, men också ge möjlighet att bereda nyutexaminerade meningsfullt arbete.

I motionen I: 330, som innehåller motiveringen för yrkandet i *motionerna I: 376* och *II: 467*, understryks nödvändigheten av att företagen stimuleras till insatser på vuxenutbildningens område. Många som nu går den administrativt krångligare och för samhället kostsammare vägen över anpassningskurser, helt bekostade av staten, skulle kunna utbildas direkt av företagen och därigenom snabbare få en produktiv arbetsuppgift. En av företagen

själva bedriven utbildning skulle smidigare kunna anpassas till produktions och teknikens krav och bibringa de utbildade aktuella yrkeskunskaper. Motionärerna erinrar om att 1960 års arbetsmarknadsutredning förordade en vidgad företagsutbildning och att arbetsmarknadsstyrelsen i sina petita för nästkommande budgetår understrukt värde av denna form av utbildning. De bidrag till utbildning inom företagen som föreslås av arbetsmarknadsstyrelsen bör enligt motionärernas mening kompletteras med en rätt för företagen att skattefritt avsätta medel till särskilda utbildningsfonder, avsedda att tas i anspråk i samband med förutsedda eller pågående strukturförändringar i företagen och särskilt i lägen då dessa förutsätts leda till friställning av arbetskraft.

Utskottet

Motionärerna yrkar att företag skall äga rätt att skattefritt avsätta medel till särskilda fonder för omställning och utbildning. En sådan rätt skulle enligt den uppfattning som kommer till uttryck i motionerna I: 376 och II: 467 kunna stimulera företagen till effektiva insatser på vuxenutbildningens område och därigenom bereda företagen möjlighet att minska den enskildes omställningsproblem vid strukturförändringar inom företagen eller i en arbetslöshetssituation. En liknande motivering åberopas i motionerna I: 122 och II: 166. Motionärerna pekar bl. a. på att företagen genom fondmedlen skulle få ökade möjligheter såväl att behålla äldre personal som att bereda nyutexaminerade arbete.

Den snabba expansionen på forskningens och teknikens område och den allt större internationella konkurrensen har — jämte stora förskjutningar i konsumenternas efterfrågan — lett till en strukturell omdaning av näringslivet som ställer stora krav på omställningsberedskap hos arbetskraften. Detta i sin tur kräver insatser från såväl samhället som företagen för att garantera de enskilda arbetstagarna ekonomisk trygghet i omställningsprocessen. En viktig samhällsinsats blir att skapa en så effektiv arbetsmarknadspolitik som möjligt.

Sysselsättningsstödande åtgärder har kommit att inta en dominerande ställning i svensk politik under de senaste åren. Trots dessa åtgärder har arbetslösheten under år 1967 legat på en högre nivå än under år 1966. Denna utveckling har i stor utsträckning sin grund i det höga kostnadsläget i vårt land och måste ses i samband med den allmänna konjunkturedgången, vilken dämpat den ekonomiska aktiviteten i landet. Sysselsättningen inom verkstadsindustrin och skogsindustrin har påverkats av en minskning av den utländska efterfrågan. Vidare har den svenska industrin på grund av vårt höga kostnadsläge visat sig ha svårt att konkurrera på åtskilliga varuområden. Nya rationaliseringsmöjligheter inom kontorsarbetet har starkt medverkat till att minska personalbehovet på detta område. Vid sidan av konjunkturdämpningen och vårt ökade kostnadsläge har den under år 1967

med oförändrad styrka pågående strukturomvandlingen inom svenskt näringsliv lett till friställning av arbetskraft i samband med produktionsomställningar och företagsnedläggningar. Den friställda arbetskraften kan visserligen omplaceras eller omskolas, men den höga takten i näringslivets strukturomvandling har ändå medfört större arbetslöshet nu än tidigare. De nuvarande förhållandena på arbetsmarknaden ställer stora krav på arbetsmarknadspolitiken. Som framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen pågår och planeras en rad statliga åtgärder på området. Därvid intar omskolnings- och utbildningsverksamheten en framskjuten plats. Med hänsyn till att omskolning till nya yrken är och även framdeles torde komma att bli ett av de viktigaste inslagen i arbetsmarknadspolitiken är det givetvis angeläget att samhället och näringslivet gemensamt på allt sätt stöder omskolnings- och utbildningsverksamheten. Enligt utskottets mening är det angeläget att omskolningsverksamheten i viss utsträckning bedrivs inom företagen. En av företagen själva bedriven utbildning kan nämligen smidigare anpassas till produktionens och teknikens krav och bibringa de utbildade aktuella yrkeskunskaper. Att man även från statsmakternas sida fäster avseende vid företagsutbildningen framgår därunder att det statliga bidraget till sådan utbildning för nästa budgetår föreslås höjt från 2 till 3 kr. per elev och närvarotimme. Detta torde emellertid vara långt ifrån tillräckligt för att stimulera företagen till effektiva insatser på omskolnings- och utbildningsområdet. En ökad utbildningsverksamhet vid företagen bör enligt utskottets mening lämpligen åstadkommas genom att företagen får möjlighet att skattefritt avsätta medel till särskilda omskolnings- och utbildningsfonder.

Utskottet vill med det anförda biträda yrkandet om en utredning av frågan om rätt för företag att skattefritt avsätta medel till sådana fonder.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen med anledning av motionerna I: 122 och II: 166 samt I: 376 och II: 467 i skrivelse till Kungl. Maj:t begär skyndsamt utredning av möjligheterna för företagen att skattefritt avsätta medel till särskilda omskolnings- och utbildningsfonder.

Stockholm den 26 mars 1968

På bevillningsutskottets vägnar:

JOHN ERICSSON

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar John Ericsson (s), Einar Eriksson (s), fröken Ranmark (s), herrar Yngve Nilsson (h), Sundin (cp), Gösta Jacobsson (h), Lundström (fp), Paul Jansson (s), Arne Pettersson (s) och Tistad (fp); samt

från a n d r a kammaren: herrar Brandt* (s), Allard (s), Gustafson i Göteborg* (fp), Vigelsbo (cp), Asp (s), Andersson i Essvik (s), Eriksson i Bäckmora* (cp), fru Holmqvist (s), herrar Lothigius (h) och Öhvall (fp).

* Icke närvarit vid justering av betänkandet.

Reservation

av herrar *John Ericsson* (s), *Einar Eriksson* (s), fröken *Ranmark* (s), herrar *Paul Jansson* (s), *Arne Pettersson* (s), *Brandt* (s), *Allard* (s), *Asp* (s), *Andersson* i Essvik (s) och fru *Holmqvist* (s), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar på s. 5 med »Systsättningsstödjande åtgärder» och slutar på s. 6 med »sådana fonder.» bort ha följande lydelse:

Som framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen har samhällets insatser på det arbetsmarknadspolitiska området under senare år avsevärt vidgats. Bl. a. förekommer en omfattande planering. För såväl riket i dess helhet som för länen och delar därav utarbetas regelbundet prognoser, avseende konjunktur- och strukturutvecklingen, befolkningsförändringar av betydelse på arbetsmarknaden och utvecklingen inom enskilda yrken och yrkesområden. Genom arbetsförmedlingsservice lämnas information om läget på arbetsmarknaden och väntade förändringar. När så behövs kan informationen ges i förening med yrkesvägledning och med ekonomiska bidrag till yrkesutbildning och flyttning. För att underlätta omställning kan starthjälp lämnas omedelbart efter den nya anställningens början. En familjeförsörjare, som får arbete på annan ort men inte omedelbart kan skaffa familjebostad där, har möjlighet att under viss tid erhålla bidrag till familjens uppehälle. Arbetslösa från orter och områden med hög arbetslöshet kan erhålla s. k. utrustningsbidrag. Inom arbetsmarknadspolitikens ram kan vidare i viss omfattning bostäder anskaffas åt arbetslösa som flyttar till en ny arbetsort. Sådana personer som är bosatta i områden med särskilt hög och långvarig arbetslöshet och som har fastighet, vilken utgör ett hinder för dem att ta arbete på annan ort, kan få både ekonomisk och annan hjälp för avveckling av fastighetsinnehavet.

I lägen med otillräcklig tillgång på arbete inom vissa yrkeskategorier eller i vissa delar av landet kan näringslivet stimuleras till ökade investeringar genom att företagen medges rätt att ta investeringsfonder i anspråk för investeringar i byggnader och anläggningar, och såväl staten som kommuner-

na kan genom beredskapsarbeten stödja sysselsättningen på kortare eller längre sikt.

Att omskolningen bedöms som ett av arbetsmarknadspolitikens mest betydelsefulla hjälpmedel framgår inte minst därav att statens kostnader för omskolningsverksamhet bara under 1960-talet flerdubblats. För nästkommande budgetår beräknas dessa kostnader uppgå till 350 milj. kr. Genom beslut av 1966 års riksdag har den enskilde arbetstagaren beretts möjlighet att erhålla arbetsmarknadsutbildning inte bara när sysselsättningssvårigheter är nära förestående utan också när en bedömning på längre sikt av sysselsättningsstillfällena ger vid handen att en övergång till annat yrke är nödvändig. Denna utvidgning av den arbetsmarknadsinriktade vuxenutbildningen har av 1967 års riksdag kompletterats med förstärkningar av resurserna för folkbildningen och med lokal- och riksrekryterande vuxenutbildning. Utskottet vill också erinra om att det statliga stödet till företagsutbildning enligt förslag i årets statsverksproposition skall höjas från två till tre kronor per elev och närvarotimme.

Av det anförda torde framgå att åtskilligt redan gjorts för att garantera den enskilde arbetstagaren social och ekonomisk trygghet i omställningsprocessen. Att jämsides med dessa för staten mycket kostnadskrävande reformer införa en rätt till skattefri fondavsättning för omskolnings- och utbildningsverksamhet anser utskottet inte vara motiverat. Stödet till omskolningsverksamhet bör således enligt utskottets mening ske i enlighet med de beslut som fattats av 1966 och 1967 års riksdagar.

Avslutningsvis vill utskottet erinra om att i proposition 1968:29 framlagts förslag om särskilt kontant stöd åt arbetslösa i åldern 60—66 år och om förbättringar av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen avslår

1) motionerna I: 122 och II: 166

2) motionerna I: 376 och II: 467.